

УДК 338.24

Шапуров О.О.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Запорізької державної інженерної академії***ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ НАУКОВИХ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ РОБІТ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ: ФІНАНСУВАННЯ, ВИКОНАННЯ, РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ**

У статті розглянуто економічні аспекти наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору. Проаналізовано динаміку суб'єктів підприємництва. Сформовано основні проблемні питання розвитку підприємництва, визначено та проаналізовано джерела фінансового забезпечення наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору. Визначено основні закономірності у фінансуванні видів наукових та науково-технічних робіт. Виявлено диспропорції фінансування суб'єктами підприємництва у розрізі галузей наук. Визначено основні результати наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору. Сформовані пропозиції з розвитку наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору.

Ключові слова: суб'єкти підприємництва, джерела фінансування, фундаментальні та прикладні дослідження, наукові та науково-технічні роботи, валові витрати, внутрішні поточні витрати.

Шапуров А.А. ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ НАУЧНЫХ И НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ РАБОТ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО СЕКТОРА: ФИНАНСИРОВАНИЕ, ВЫПОЛНЕНИЕ, РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ

В статье рассмотрены экономические аспекты научных и научно-технических работ предпринимательского сектора. Проанализирована динамика субъектов предпринимательства. Сформированы основные проблемные вопросы развития предпринимательства, определены и проанализированы источники финансового обеспечения научных и научно-технических работ предпринимательского сектора. Определены основные закономерности в финансировании видов научных и научно-технических работ. Выявлены диспропорции финансирования субъектами предпринимательства в разрезе отраслей наук. Определены основные результаты научных и научно-технических работ предпринимательского сектора. Сформированы предложения по развитию научных и научно-технических работ предпринимательского сектора.

Ключевые слова: субъекты предпринимательства, источники финансирования, фундаментальные и прикладные исследования, научные и научно-технические работы, валовые затраты, внутренние текущие затраты.

Shapurov O.O. ECONOMIC ASPECTS OF SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC-TECHNICAL WORKS OF BUSINESS SECTOR: FINANCE, PERFORMANCE, EFFECTIVENESS

The article deals the economic aspects of scientific and scientific-technical works of the business sector. The dynamics of business are analysed. The main issues of entrepreneurship are formed, the sources of financial support of scientific and scientific-technical work of the business sector are identified and analyzed. The main types of financing patterns in academic and scientific-technical work are determined. The disparities of finance business entities in terms of science are revealed. The main results of scientific and scientific-technical work of the business sector are determined. Prevailing offers for the development of scientific and scientific-technical work of the business sector may be seen.

Keywords: business entities, sources of funding basic and applied research, academic and scientific-technical work, deductible, internal operating costs.

Постановка проблеми. Основною рушійною силою розвитку національної економіки є ефективне функціонування суб'єктів підприємництва. В сучасних умовах господарювання налічується більш ніж 41 тис. суб'єктів підприємства різного розміру: від мікропідприємств до великих. Кожен суб'єкт підприємства – це багаторівнева система, яка залежить від багатьох факторів макро- та мікросередовища. У кожного суб'єкта своя галузь знань, вид діяльності, стратегія розвитку, свої науково-технічні розробки та різні види досліджень. Саме новаторство є основою підприємства та його подальшого розвитку. На жаль на сьогоднішній час все більш гостро постає проблема фінансування та розвитку наукових та науково-технічних робіт. Брак власних та позикових коштів вимушує підприємців скорочувати фінансове забезпечення науково-технічних робіт, що негативно впливає на їх конкурентні переваги та в цілому на фінансові результати в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток підприємництва зробили відомі західні економісти: Р. Кантільйон, А. Сміт, Ж.Б. Сей, А. Маршалл, Й. Шумпетер, Дж. М. Кейнс.

Вперше використав поняття «підприємство» ірландський економіст, автор *Essai sur la Nature du Commerce en Gьйral* Р. Кантільйон.

З точки зору Р.Кантільйона підприємець – це людина, що приймає рішення і задовольняє свої потреби за умов невизначеності.

Послідовником Р. Кантільйона був А. Сміт. На його думку під підприємцем сіл розуміти власника підприємства і втілювача ризикованих комерційних ідей [1, с. 260].

У XVIII ст. подальше осмислення поняття підприємства здійснював французький економіст Ж. Б. Сей, який пов'язував підприємство з організацією людей у межах виробничої одиниці.

А. Маршал ототожнював підприємство з менеджментом. У фундаментальній праці «Принципи економіки» (1890 р.) А. Маршал особливо наголосив на інноваційному моменті та активній ролі самого підприємця у застосуванні нових машин і технологічних процесів [3, с. 56].

Велике значення мало вчення Й. Шумпетера, який підприємство розглядав як нерозривний зв'язок об'єктивної економічної функції і суб'єктивних якостей підприємця. У категорії «підприємство» він вперше запропонував погляд на підприємця як новатора [9, с. 135].

Підприємець, за Дж. Кейнсом, – суб'єкт, що господарює, який відрізняється певними психологічними характеристиками (здатність правильно співвіднести споживання і заощадження, активність, готовність

ризикувати і переборювати тимчасові труднощі, не втрачаючи надії на перспективи) [2, с. 108].

Водночас, незважаючи на достатню широту дослідження проблематики підприємницького розвитку, залишається ряд питань, що потребують подальшого дослідження. Зокрема, щодо розвитку наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору.

У результаті систематизації періодичних видань та статистичної інформації нами поставлені наступні завдання:

- проаналізувати кількісну динаміку суб'єктів підприємництва;
- сформувані основні проблемні питання розвитку підприємництва;
- визначити та проаналізувати джерела фінансового забезпечення наукових та науково - технічних робіт підприємницького сектору;
- визначити основні закономірності у фінансуванні видів наукових та науково-технічних робіт;
- розглянути диспропорції фінансування суб'єктами підприємництва у розрізі галузей наук;
- визначити основні результати наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору.
- сформувані пропозиції з розвитку наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні підприємницька діяльність регулюється кодексами (Господарський та Цивільним, а також окремими законами та іншими нормативно – правовими документами.

Відповідно до Господарського кодексу України в редакції від 22.03.2012 року підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

На сучасному економічному просторі функціонують суб'єкти підприємництва: великі, середні, малі, мікропідприємства.

Динаміка суб'єктів підприємництва наведена в таблиці 1.

У структурі промисловості переважають суб'єкти малого підприємництва, їх питома вага складає майже 90%. Інші 10-14% суб'єктів належать до великих та середніх підприємств.

На жаль кількість суб'єктів підприємництва з кожним роком скорочується. Кількість великих підприємств за п'ять останніх років зменшилась на 58 одиниць (17%, порівнюючи 2014-2010 рр.). Зменшення кількості середніх та малих підприємств складає 1316 одиниць (22%) та 4266 одиниць (10%) відповідно.

Причиною скорочення кількості суб'єктів підприємництва є відсутність дієвих механізмів розвитку.

У даний час суб'єкти підприємницької діяльності мають багато проблем:

- відсутність спрощеної процедури реєстрації;

- складний механізм оподаткування та значна сума податків, яка породжує значні відсотки тіньової економіки;

- проблеми наявності ресурсів для власного фінансування, значна ціна позикових ресурсів, відсутність належної підтримки державою;

- недосконалі правові аспекти захисту власності та процедур інвестування;

- потреба значних коштів для проведення власних інноваційних розробок та впровадження їх у господарську діяльність.

Основою прибуткового ведення бізнесу, стратегічного ведення підприємницької діяльності є постійне вдосконалення власної господарської діяльності, підтримка та розвиток наукових та науково-технічних робіт, впровадження інновацій.

Упродовж 2015 р. наукові та науково-технічні роботи в Україні виконувало 978 організацій, 44,3% з яких відносилися до державного сектору економіки, 40,3% – до підприємницького, 15,4% – вищої освіти.

У 2015 р. п'ята частина загального обсягу внутрішніх витрат була спрямована на виконання фундаментальних досліджень, які на 95% профінансовано за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів. Частка внутрішніх витрат на виконання прикладних досліджень становила 14,4%, які на 61,5% фінансувалися за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та 22,8% – за рахунок коштів організацій підприємницького сектору. На виконання науково-технічних розробок спрямовано половину загального обсягу внутрішніх витрат, які на 39,2% профінансовані за рахунок власних коштів, 30,3% – іноземними фірмами та 18,5% – організаціями підприємницького сектору.

Частка внутрішніх витрат на виконання науково-технічних послуг становила 14,4% загального обсягу витрат. Більше половини загального обсягу внутрішніх витрат спрямовано на дослідження і розробки зі створення нових або вдосконалення існуючих видів виробів, технологій та матеріалів, 12,5% яких – на замовлення промислових підприємств.

Слід підкреслити, що підприємницький сектор грає важливу роль у розвитку та фінансуванні науково-технічних робіт та послуг. Про це свідчать наведені цифри:

- майже половина організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи відносяться до підприємницького сектору (433 одиниці);

- 17,2% внутрішніх витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2015 р. фінансувались за рахунок коштів підприємницького сектору;

- 80-86% фінансового забезпечення наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору країни прийшлися на три регіони та одне місто: Дніпропетровський, Запорізький, Харківський регіон та м. Київ.

Фінансове забезпечення за джерелами наведено в таблиці 2, питома вага регіонів у фінансовому

Таблиця 1

Динаміка суб'єктів підприємництва промисловості

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%
2010	347	0,7	6107	12,8	41373	86,5	30775	64,3
2011	407	0,9	5998	12,6	41074	86,5	30248	63,7
2012	410	0,9	5802	13,4	37144	85,7	26373	60,8
2013	382	0,8	5569	11,3	43179	87,9	32582	66,3
2014	289	0,7	4791	11,3	37107	88,0	28263	67,0

Джерело: [4-6]

забезпечені наукових та науково-технічних робіт за рахунок підприємницьких коштів наведено в таблиці 3.

Фінансування внутрішніх витрат за кошти організацій підприємницького сектору у розрізі галузей наук наведено в таблиці 4.

Виходячи з даних таблиці 4 можна стверджувати, що діяльність підприємницького сектору направлена на фінансування технічних та природничих наук, які забезпечують ім інновації. Фінансування гуманітарних та суспільних наук підприємницькими структурами з кожним роком зменшується, динаміку можна простежити на рис. 1.

Підприємницький сектор за останні роки сформував свої закономірності:

- пасивний, статичний, постійно падаючий обсяг фундаментальних досліджень. Порівнюючи 2015 р. та 2013р. вартісний обсяг фундаментальних досліджень зменшився майже у п'ять разів з 199382,8 тис. грн. до 41717,4 тис. грн;

- розвиток підприємницьким сектором прикладних досліджень, науково-технічних розробок та послуг. Вартісний обсяг прикладних досліджень збільшився на 234%, науково-технічних розробок на 130%, науково-технічних послуг на 125%.

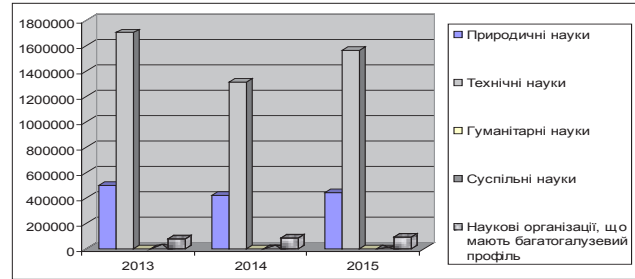

Рис. 1. Динаміка фінансування наукових та науково-технічних робіт в розрізі галузей

Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій підприємницького сектору наведено в таблиці 5.

Слід зауважити, що внутрішні поточні витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт та валові витрати є найбільш важливими показниками оцінки впровадження науково-технічних робіт.

Валові витрати мають стрибкоподібну тенденцію. Порівнюючи 2014 р. з 2010 р. обсяг валових витрат зменшився на 32%, а потім зросли майже вдвічі (213%). Внутрішні поточні витрати збільшилися на

Таблиця 2

Джерела фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт (тис. грн)

Джерела фінансування	2010	2014	2015
Усього	8995893,9	10320327,9	12223157,6
кошти бюджету	3750968,6	4088390,6	4296353,4
у тому числі державного бюджету	3704338,6	4021539,9	4214176,2
власні кошти	872033,7	1927807,3	3003573,5
кошти організацій державного сектору	318084,6	302395,4	346487,2
кошти організацій підприємницького сектору	1627639,4	1842145,4	2104651,2
кошти організацій сектору вищої освіти	5423,4	5006,5	4326,7
кошти приватних некомерційних організацій	10027,1	2887,9	432,5
кошти іноземних джерел	2315863,6	2043013,1	2222176,9
кошти інших джерел	95853,5	108681,7	245156,2

Джерело: [4-6]

Таблиця 3

Фінансове забезпечення наукових та науково-технічних робіт за рахунок підприємницьких коштів

Область/місто	2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Дніпропетровська	194464	8,43	144460,1	7,84	130820,6	6,22
Запорізька	196675	8,53	205841,3	11,17	209544,7	9,96
Харківська	712386	30,89	611886,9	33,22	674540,7	32,05
м. Київ	755865	32,77	619107,1	33,61	802697,1	38,14
Разом за досліджуваними регіонами	1859390	80,61	1581295	85,84	1817603	86,36
Разом	194464	8,43	1842145	100	2104651	100

Джерело: [4-6]

Таблиця 4

Фінансування внутрішніх витрат за кошти організацій підприємницького сектору у розрізі галузей наук

Галузі науки	2013	2014	2015
	тис. грн	тис. грн	тис. грн
Природничі науки	499524,2	424287,6	442480,7
Технічні науки	1703656	1316218	1561558
Гуманітарні науки	1860	1421,4	1197,2
Суспільні науки	21866,3	12487,6	3768,2
Наукові організації, що мають багатогалузевий профіль	79658,2	87730,9	95647,1
Разом	2306565	1842145	2104651

Джерело: [4-6]

Таблиця 5

Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, за видами робіт (підприємницький сектор)

Види робіт	2013	2014	2015
	тис. грн	тис. грн	тис. грн
Фундаментальні дослідження	199382,8	45121,8	41717,4
Прикладні дослідження	349753,4	453022,4	819786,1
Науково-технічні розробки	4638296,9	4946427,5	6044052,8
Науково-технічні послуги	802765,6	953179,7	1006017,3

Джерело: [4-6]

Таблиця 6

Валові та внутрішні поточні витрати виконання наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору

Витрати	2013	2014	2015
	тис. грн	тис. грн	тис. грн
Валові витрати на виконання науково та науково-технічних робіт	5871140,9	3974727,2	84522244,8
Внутрішні поточні витрати на виконання науково та науково-технічних робіт	5050571,6	5617197,3	7323694,4

Джерело: [4-6]

566626 тис. грн та продовжується динамічна тенденція зростання. Динаміка валових та внутрішніх поточних витрат наведена в таблиці 6.

Перейдемо від процесу фінансування до результатів. Кількість наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору наведено в таблиці 6.

Таблиця 6

Результати наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору

Результати наукових та науково-технічних робіт	2013	2014	2015
	од.	од.	од.
Виробів, техніки	3281	2598	2256
Технологій	2078	942	1113
Матеріалів	359	244	220
Сорти, тварини	268	1673	1778
Методи та теорії	599	1046	580
Інше	14901	15449	14838

Джерело: [4-6]

Результатами наукових та науково-технічних робіт виступають: вироби, техніка, технології, матеріали, сорти рослин, тварини, методи та теорії та інші результати.

Зменшення за виробами та технікою склало 1025 од. (31,2%); технологією – 965 од. (46%); матеріалами – 139 од. (38,7%); методами та теоріями – 19 од. (3%); за іншими результатами – 63 од. (0,5%).

На жаль результати наукових та науково-технічних робіт не призводять до збільшення фінансових результатів суб'єктів підприємництва.

Фінансові результати суб'єктів підприємництва наведено в таблиці 7.

Збитковість суб'єктів підприємництва з кожним роком зростає на всіх рівнях, а сальдо фінансових результатів знаходиться у все нижчих від'ємних діапазонах.

Виходячи з результатів таблиці можна виділити основні негативні тенденції фінансових результатів суб'єктів підприємництва:

- більш ніж половина великих підприємств та третина середніх та малих має збиткову господарську діяльність;

- всі суб'єкти підприємництва за 2014 р. отримали збиток: великі підприємства – 95885,8 тис. грн;

середні підприємства – 70387,8 тис. грн; малі підприємства – 12457,3 тис. грн. Загальний збиток 2014 р. склав – 179 млн. грн., найбільший за п'ять останніх років.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином на основі проведеного дослідження економічних аспектів наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору можна окреслити такі основні важливі положення:

1. В сучасних складних кризових умовах функціонування з кожним роком скорочується кількість суб'єктів підприємництва. Кількість великих підприємств за п'ять останніх років зменшилась на 58 оди-

Таблиця 7

Фінансові результати суб'єктів підприємництва

Роки	Великі підприємства				
	фінансовий результат (сальдо)	підприємства, які одержали прибуток		підприємства, які одержали збиток	
		% до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	% до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2010	15787,9	65,3	35746,5	34,7	19958,6
2011	33162,3	68,1	62968,5	31,9	29806,2
2012	6409,1	68,6	49377,4	31,4	42968,3
2013	4612,2	64,3	46678,5	35,7	42066,3
2014	-95885,8	46,9	37034,4	53,1	132920,2
	Середні підприємства				
2010	-2752,6	55,0	11882,0	45,0	14634,6
2011	117,8	57,6	16257,7	42,4	16139,9
2012	-1564,4	59,8	15302,5	40,2	16866,9
2013	-4800,1	59,3	14320,8	40,7	19120,9
2014	-70387,8	56,7	18953,4	43,3	89341,2
	Малі підприємства				
2010	-1440,6	57,3	2442,1	42,7	3882,7
2011	-1318,5	61,2	2977,9	38,8	4296,4
2012	-2252,3	60,8	2885,5	39,2	5137,8
2013	-3993,2	62,7	3471,5	37,3	7464,7
2014	-12457,3	63,3	3922,9	36,7	16380,2

ниць (17%, порівнюючи 2014-2010 рр.). Зменшення кількості середніх та малих підприємств складає 1316 одиниць (22%) та 4266 одиниць (10%) відповідно.

2. Майже половина організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи відносяться до підприємницького сектору (433 одиниці).

3. 17,2 % внутрішніх витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2015р фінансувалися за рахунок коштів підприємницького сектору;

4. 80-86% фінансового забезпечення наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору країни прийшлися на три регіони та одне місто: Дніпропетровський, Запорізький, Харківський регіон та м. Київ.

5. Діяльність підприємницького сектору направлена на фінансування технічних та природничих наук, які забезпечують їм інновації. Фінансування гуманітарних та суспільних наук підприємницькими структурами ігнорується та з кожним роком зменшується стрімкими темпами, тобто існують диспропорції галузевого фінансування.

6. Схожа вищезгадана тенденція простежується у фінансування різних видів досліджень. Прикладом може послужити вартісний обсяг фундаментальних досліджень, який зменшився майже у п'ять разів з 199382,8 тис. грн. до 41717,4 тис. грн.

7. За всіма результатами наукових та науково-технічних робіт простежується зменшення. Зменшення за виробами та технікою склало 1025 од. (31,2%); технологією – 965 од. (46%); матеріалами – 139 од. (38,7%); методами та теоріями – 19 од. (3%); за іншими результатами – 63 од. (0,5%).

8. Збитковість суб'єктів підприємництва з кожним роком зростає на всіх рівнях, а сальдо фінансових результатів знаходиться у все нижчих від'ємних діапазонах: більш ніж половина великих підприємств та третина середніх та малих має збиткову господарську діяльність; загальний збиток 2014 р. склав – 179 млн. грн., найбільший за п'ять останніх років.

Таким чином можна сформулювати наступні пропозиції з розвитку наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору:

1. Вирішення проблем з наявністю ресурсів для фінансування, оподаткуванням, недосконалою правовою системою, сприятиме розвитку підприємництва.

2. Збільшувати число організацій підприємницького сектору, які виконують наукові та науково-технічні роботи та обсягу фінансування, сприятиме збільшенню кінцевих результатів діяльності.

3. Усунення концентрації фінансового забезпечення наукових та науково-технічних робіт підприємницького сектору країни.

4. Усунення диспропорцій у фінансування науково-технічних робіт, всебічний розвиток галузей науки та видів досліджень.

5. Отримання більшого ефекту від результатів наукові та науково-технічні роботи, формування взаємозв'язку з фінансовими результатами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кантільон Р. Эссе о природе торговли в общем плане / Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков : В 5 т. – Т. I. От зари цивилизации до капитализма / Отв. ред. Г. Г. Фети-сов. – М : Мысль, 2004. – С. 260–278.
2. Кейнс, Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег [Текст] : избранное / Джон Мейнард Кейнс ; пер. с англ. Е. В. Виноградова и др. – М. : Эксмо, 2007. – 957 с.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3 т. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Уни-верс», 1993. – Т. I – III.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Державна служба статистики. – Київ, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Державна служба статистики. – Київ, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Державна служба статистики. – Київ, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Ось-89, 1997. – Кн. 1. – 255 с.
8. Сэй Ж.-Б. Трактат политической экономии. – М.: Изд. К.Т. Солдатенкова, 1896. – 273 с.
9. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. А. Шумпетер ; пер. з англ. – К. : ВД "Києво-Могилянська академія", 2011. – 242 с.